

B. Vitale i suradnici

*Četiri stoljeća javnoga zdravstva i biomedicine u Hrvatskoj**Mala zemlja duge medicinske tradicije u globalnoj medicini 21. stoljeća*

ISBN 978-953-176-335-6

U ovom djelu u čijem je pisanju sudjelovalo pedesetak eminentnih autora raznih medicinskih i povijesnih struka, prvi put se u našoj medicinskoj literaturi daje sveobuhvatni pregled razvoja biomedicine u Hrvatskoj od 17. stoljeća pa do kraja 20. stoljeća. Osim pregleda razvoja biomedicinske znanosti u Hrvatskoj, na kraju djela su u posebnom poglavlju koje sadržava 16 eseja, zacrtani socijalni i znanstveni okviri unutar kojih bi se biomedicina u Hrvatskoj trebala predvidivo razvijati tijekom 21. stoljeća. U tom pogledu strategija razvoja našega zdravstvenog sustava, a osobito njezine socijalne komponente ima čvrsto uporište u našem nasljeđu, i to u velikome vremenskom rasponu od uvođenja sustava karantene i sanitarnog kordona u 16. stoljeću, preko ranih akcija cijepljenja stanovništva protiv velikih boginja početkom 19. stoljeća, pa do neizbrisivog pečata koji je ostavio Andrija Štampar početkom 20. stoljeća svojim zalaganjem za socijalnu medicinu i narodno zdravlje.

U prvom je poglavlju prikazan razvoj političkih, društvenih i kulturoloških ideja usmjerenih uspostavi političkog jedinstva hrvatskih zemalja oko kojih se trajno okupljala naša društvena elita. Razvoj državotvorne ideje prikazan je u vremenskom rasponu od četiri stoljeća u okolnostima političke rascjepkanosti hrvatskih zemalja i njihove pripadnosti različitim državnim zajednicama pa sve do konačnog osamostaljenja Hrvatske krajem 20. stoljeća. Navedena rascjepkanost hrvatskih zemalja te njihova politička pripadnost različitim državama zorno je prikazana na nekoliko zemljopisnih karata.

U drugom su poglavlju prikazani razvoj i organizacija javnog zdravstva u hrvatskim zemljama, koje su tijekom 17. i 18. stoljeća bile međusobno odvojene, kao Dubrovačka Republika, Mletačka Dalmacija ili kao Banska Hrvatska sa

Slavonijom te posebno Vojna krajina koje su administrativno bile dio Austrijske Carevine. Naglasak je na prikazu organizacije javnozdravstvenog zakonodavstva i provođenju praktičkih karantenskih mjera te funkcioniranju sanitarnog kordona na dugoj graničnoj liniji između Otomanskog Carstva i hrvatskih zemalja. Organiziranost i učinkovitost protukužnih mjera u zaštiti ljudi i domaćih životinja koje su u pograničnim dijelovima provodile civilne i/ili vojne vlasti bila je po svojoj uspješnosti jedinstvena u onovremenoj Europi.

Zanimljivo je da je u tom razdoblju u našim krajevima djelovalo nekoliko istaknutih liječnika i znanstvenika (treće poglavlje). Bili su domaćeg i/ili stranog podrijetla, a osta-

vili su dubok trag posebno u promicanju javnog zdravstva i zdravstvenom prosvjećivanju lokalnog pučanstva.

U četvrtom poglavlju prikazani su počeci razvoja visokog školstva u Banskoj Hrvatskoj osnivanjem i Isusovačke akademije u Zagrebu.

Razdoblje od gotovo dva stoljeća koje je nakon toga uslijedilo bilo je obilježeno ustrajnim odbijanjem Bečkog dvora da dopusti otvaranje medicinske škole bilo u okviru Isusovačke akademije bilo kasnije u okviru Sveučilišta u Zagrebu.

U tom razdoblju posebno blistavi trenutak razvoja naše visokog školstva zbio se između 1804. i 1814. godine, kada su tijekom kratkotrajne francuske administracije u okviru *Ecole centrale* u Zadru otvoreni u nas prvi medicinski fakultet i prvi farmaceutski fakultet. Inače, tijekom 19. stoljeća, pa i nakon utemeljenja Zagrebačkog sveučilišta brojni su pokušaji da se otvori liječnički fakultet u Zagrebu bili i dalje neuspješni. Tek je neposredno pred sam raspad Austro-Ugarske Monarhije u 1917. godini uspjela Zemaljska vlada u Zagrebu nametnuti Dvorskoj kancelariji u Beču Zakon o osnivanju Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

U petom je poglavlju prikazan razvoj medicine i javnog zdravstva na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kada su se u nas počele razvijati pojedine kliničke discipline i graditi prve suvremene bolnice. U tom relativno ubrzanom razvoju zdravstvene službe u Hrvatskoj, koja je još uvijek bila administrativno podijeljena između Pešte (Banska Hrvatska) i Beča (Dalmacija kojom je upravljalo Carevinsko vijeće), relativno se uspješno prate suvremena medicinska kretanja u svijetu i primjenjuju u liječenju bolesnika u nas. Te promjene organizacijski vrlo uspješno prate i farmaceutska i veterinarska služba. Gotovo je cijelo šesto poglavlje posvećeno razvitku javnog zdravstva u Hrvatskoj tijekom prve polovine 20. stoljeća. To je razdoblje bilo obilježeno monumentalnom aktivnošću Andrije Štampara. U tom je razdoblju manjem od deset godina nakon Prvoga svjetskog rata, Štampar svojim djelovanjem, organizacijom i sveobuhvatnim provođenjem higijenskih mjera u cilju sprječavanja pobola i pomora pučanstva od zaraznih bolesti koje su tada harale našom zemljom, uspio iz temelja preokrenuti teško zdravstveno stanje našeg pučanstva. Njegovom aktivnošću narodno je zdravlje u našoj zemlji bilo u tolikoj mjeri poboljšano da su ta dostignuća bila i međunarodno priznata, a Hrvatska prvi put prepoznata na globalnoj karti svijeta po javnozdravstvenim idejama i njihovoj realizaciji koje i danas prihvaća cijeli svijet. Te je mjere pratilo i adekvatno zdravstveno i veterinarsko zakonodavstvo, kao i kontrola prometovanja lijekova, a kasnije u Banovini Hrvatskoj i produkcija vlastitih lijekova. Vrsnoća našega javnog zdravstva pokazala se posebno učinkovitim tijekom Domovinskog rata, kada se adekvatnim zaštitnim higijenskim i sanitarnim mjerama uspjela spriječiti pojava epidemija zaraznih bolesti i zbrinuti ugroženo pučanstvo.

U sedmom je poglavlju prikazan povijesni razvitak i današnje ustrojstvo naših visokoškolskih biomedicinskih ustanova s početkom od prvoga farmaceutskog učevnog tečaja iz 1882. godine na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu do mreže četiriju medicinskih fakulteta od kojih je najstariji zagrebački utemeljen 1917. a najmlađi osječki 1998. godi-

ne. Prikazan je razvitak svakog od njih u širem povijesnom kontekstu zdravstvene tradicije grada i regije u kojem su osnovani. Posebno su prikazani ustroji fakulteta i moderni sustavi edukacije mladih liječnika po načelima Bolonjske deklaracije, kao i organizacija znanstvenog rada na sva četiri fakulteta.

U osmom su poglavlju prikazane strukovne i znanstvene liječničke organizacije. Zanimljivo je da su se naši liječnici počeli organizirati u strukovna društva u prvoj polovini 19. stoljeća, da bi već 1874. godine utemeljili Hrvatski liječnički zbor kao stožernu strukovnu i znanstvenu organizaciju koja vrlo uspješno djeluje do današnjih dana. Na temelju aktivnosti tog društva prikazana je evolucija staleških, stručnih i znanstvenih težnja hrvatskih liječnika. Slična su društva kasnije osnovali i farmaceuti i veterinari. Od znanstvenih organizacija posebno su prikazane Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti koja od 1949. godine u zasebnom razredu okuplja naše najistaknutije liječnike-znanstvenike, te Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, utemeljena 1964. godine, koja okuplja liječnike-znanstvenike, a u novije vrijeme i znanstvenike iz drugih srodnih prirodoslovnih disciplina.

U devetom je poglavlju prikazano (u vremenskom redosljedu osnivanja) sedam znanstvenih biomedicinskih institucija koje danas vrlo uspješno djeluju u Hrvatskoj. Priča započinje utemeljenjem 1893. godine **Zavoda za proizvodnju animalnog cjeviva**, preteče današnjeg **Imunološkog zavoda**. Imunološki je zavod svojim kvalitetnim bakterijskim i virusnim vakcinama posljednjih pedesetak godina prepoznat i prisutan na svjetskom tržištu. Važnu ulogu u razvoju medicinske kemije i farmaceutike u Hrvatskoj odigrala je i **Tvornica lijekova Kaštel** u Karlovcu, koja je kasnije premještena u Zagreb i preimenovana u vrijeme Banovine Hrvatske u današnju **Tvornicu lijekova PLIVU**. Od njezinih brojnih uspjeha treba spomenuti sintezu sulfonamida koji su tridesetih godina bili jedno od prvih modernih kemoterapijskih sredstava u svijetu, zatim proizvodnju vlastitog inzulina i konačno vlastiti patent i sintezu danas jednog od najmoćnijih antibiotika današnjice azitromicina.

Paralelno se razvijala i veterinarska znanost u **Veterinarskom institutu** popraćena značajnom proizvodnjom niza vrlo učinkovitih lijekova za liječenje zoonoza. Time je unaprijeđen naš stočarski fond i onemogućeno širenje brojnih zaraznih bolesti od kojih su neke neposredno ugrožavale i zdravlje ljudi. Danas taj institut pored drugih svojih aktivnosti nadzire moguće pojavljivanje BSA i ptičje gripe. Nakon Drugoga svjetskog rata na inicijativu Andrije Štampara osnovan je **Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada** kao znanstvena nadgradnja njegova cjelovitog koncepta organizacije zdravstvenog sustava, sa zadatkom da proučava kemijske, fizičke i biološke agense koji štetno djeluju na ljudsko zdravlje. Stoga je danas jedna od važnih djelatnosti Instituta pored znanstvenoistraživačkog rada i sustavno monitoriranje i praćenje kretanja različitih štetnih agenasa u čovjekovu okolišu.

Ranih pedesetih godina utemeljena je naša najveća interdisciplinarna znanstvena ustanova **Institut Ruder Bošković** - koji pokriva gotovo sve prirodoslovnostvene discipline.

U okviru Instituta razvila se tijekom druge polovine 20. stoljeća naša suvremena molekularna genetika, molekularna medicina, neurofarmakologija, eksperimentalna i klinička imunologija i onkologija, discipline koje vrlo uspješno prate znanstvenoistraživački razvoj u svijetu. Danas u toj respektabilnoj znanstvenoj ustanovi radi više od 150 znanstvenika u spomenutom području, sa značajnom znanstvenom produktivnošću i međunarodnom prepoznatljivošću.

U okviru Instituta Ruđer Bošković posebna se pažnja posvećuje istraživanjima i monitoriranju vezanim uz zaštitu okoliša i Jadranskog mora, koja su komplementarna s istraživanjima okoliša u Institutu za medicinska istraživanja i medicinu rada. Vrlo značajnu i međunarodno priznatu znanstvenu aktivnost razvio je **Antropološki institut** koji se posebno istaknuo u istraživanjima bioloških karakteristika naših otočnih populacija i njihova genskog nasljeđa. Najmlađi i ne manje uspješan je **Hrvatski institut za istraživanje mozga**. Izgrađen je 1992. godine u samostalnoj Hrvatskoj i posvećen je istraživanjima živčanog sustava i mozga. Institut je prepoznat po svojim znanstvenim dostignućima i vrlo uspješnoj i razgrananoj međunarodnoj znanstvenoj suradnji.

U desetom je poglavlju prikazan razvoj naše medicinske literature od prvih prosvjetiteljskih knjiga u 17. i 18. stoljeću, preko medicinskih rječnika, leksikona i enciklopedija u 20. stoljeću. Sustavno je prikazana i aktivnost naših autora tijekom 19. i 20. stoljeća u razvijanju hrvatskoga medicinskog, ljekarničkog i veterinarskog nazivlja. Posebno je istaknut kapitalni kulturološki projekt izdavanja Medicinske enciklopedije šezdesetih godina 20. stoljeća u kojoj su surađivali svi naši najistaknutiji znanstvenici. Nadalje je u poglavlju sustavno prikazana aktivnost naših brojnih autora u pisanju medicinskih udžbenika za studente medicine te znanstvenih monografija, a na kraju poglavlja se analiziraju naši znanstveni medicinski časopisi te sugeriraju principi politike njihova uređivanja.

U jedanaestom poglavlju prikazani su ključni aspekti organizacije integralnog sustava zdravstva u 21. stoljeću i njegove uloge u razvoju Hrvatske. Poglavlje je podijeljeno u 16 samostalnih eseja okupljenih u nekoliko tematskih skupina; kao što su humanistički aspekti, okolišni aspekti, biomedicinski aspekti zdravstvenog sustava te u skupinu eseja posvećenih problemima zdravstvene zaštite pojedinih socijalnih skupina.

Uvodni je esej posvećen konceptu Hrvatske kao socijalne države u čiji su sustav ugrađene ideje socijalne medicine koje je promicao A. Štampar, a koje su danas općenito priznate i ugrađene i u strategiju Svjetske zdravstvene organizacije.

U sljedeća tri eseja prikazani su problemi bioetike i ljudskih prava i njihove zaštite, kao i u esejima posvećenim promicanju zdravlja te položaju građanina pacijenta kao partnera u zdravstvenom sustavu.

U šest zasebnih eseja prikazani su strategija i principi zaštite zdravlja pojedinih ugroženih socijalnih skupina kao što su majke i djeca, školska djeca, obitelj, stariji i nemoćni i na kraju palijativna skrb umirućih.

Da bi integralni zdravstveni sustav mogao adekvatno funkcionirati, nužno je s jedne strane sustavno razvijati i njegovati preventivne mjere u zaštiti zdravlja na radnome mjestu i okolišu u kojem živimo, a s druge pak strane treba sustavno i organizirano unaprjeđivati medicinsko znanje zasnovano na činjenicama, adekvatnom korištenju lijekova te na kakvoći rada. Ta je problematika prikazana u pet eseja u skupini okolišnih i biomedicinskih aspekata zdravstvenog sustava. Na kraju u posebnom eseju prikazani su čimbenici upravljanja i gospodarenja sustavom zdravstva.

Zaključak

Raščlanjivanjem sadržaja i strukture knjige, kao što su organizacija povijesnog materijala, prikaz današnje razvijenosti pojedinih operativnih dijelova zdravstvenog sustava, razvijenost edukacijskih i znanstvenih ustanova, razvijenost znanstvenoistraživačkog rada, razvijenost publicističke aktivnosti, razvijenost međunarodne suradnje te uklopljenost zdravstvenog sustava u šira društvena kretanja, proizlazi da su autori sveobuhvatno opisali i analizirali sustav zdravstva. Time taj sustav izrasta u temeljnu pretpostavku osiguravanja ne samo fizičkog i mentalnog zdravlja društvene zajednice već i sveukupnoga gospodarskog i kulturnog razvitka.

Ante Simonić

PRIKAZ KNJIGE

Igor Francetić, Dinko Vitezić

Osnove kliničke farmakologije

ISBN 978-953-176-339-4

Udžbenik "Osnove kliničke farmakologije" vrijedno je djelo koje svojom strukturom i namjenom predstavlja novost u biomedicinskoj literaturi Hrvatske. Radi se o tekstu koji na jednostavan i razumljiv način obrađuje i ujedinjuje najvažnije teme unutar kompleksnog i širokog područja kliničke farmakologije.

Djelo je ponajprije namijenjeno studentima medicine i posebno je prilagođeno potrebama reformiranoga nastavnog plana i programa koji je usuglašen na sva četiri medicinska fakulteta u Hrvatskoj, a u skladu s Bolonjskim procesom. Na završnoj godini studija uveden je ujednačeni modul racionalne terapije najčešćih stanja, a ovaj udžbenik predstavlja dobro štivo za uspješno ostvarenje znanja i vještina opisanih unutar tog predmeta.

Udžbenik je jednako tako koristan širokomu čitateljstvu unutar područja biomedicine i zdravstva, kako studentima dodiplomskih i poslijediplomskih studija tako i praktičarima koji svakodnevno propisuju lijekove te stručnjacima različitih profila koji sudjeluju u planiranju i izvođenju kliničkih studija.

Osim jednostavnosti teksta udžbenik je i volumenom (ukupno 323 stranice podijeljene u 11 poglavlja) prilagođen svojoj osnovnoj namjeni. Poglavlja su dobro odabrana i logički povezana. Tekst u svojoj ukupnosti predstavlja gradivo koje je komplementarno onomu što ga studenti stječu u sklopu kolegija farmakologije na trećoj godini studija, produbljujući i nadograđujući to gradivo novim saznanjima, a u kontekstu realne kliničke prakse. Takav uspješan kontinuitet i odmjerena gradiva zasigurno je i rezultat dugogodišnjega nastavnog iskustva uredničkog dvojca ovog udžbenika.

U uvodnom poglavlju dan je pregled razvoja i uloge kliničke farmakologije u nas i u svijetu, koji je napisao naš ugledni klinički farmakolog prof. dr. Božidar Vrhovac.

U sljedeća dva poglavlja govori se o osnovnim principima farmakokinetike i farmakodinamike. Poglavlja predstavljaju jednostavni repetitorij prilagođen potrebama studenta kliničke farmakologije.

U četvrtom poglavlju sveobuhvatno je i vrlo lijepo obrađeno istraživanje i razvoj novih lijekova, rasvjetljujući to pitanje s više relevantnih aspekata (organizacija i tehnologija, etika, uloga placeba te osnove statističkih metoda u ispitivanju lijekova i kliničkoj farmakologiji).

Slijedi važno poglavlje o farmakoeconomici s vrijednim informacijama za liječnike, ali i stručnjake drugih profesija koji se bave menadžmentom u zdravstvu. Primjenom ekonomskih pokazatelja i metoda u farmakoterapiji i zdravstvu općenito upozorava se na složenost odnosa ekonomskog i etičkog u odnosu na interese pojedinca s jedne i društvene zajednice s druge strane. Sigurno je da će liječnici, ali i svi drugi koji sudjeluju u kreiranju zdravstvene politike u budućnosti biti sve više suočeni s pitanjima koja obrađuje ovo poglavlje.

U šestom poglavlju "Lijekovi i društvo" obrađene su teme koje se često usputno spominju tijekom liječničke edukacije (farmakoepidemiologija, klinička farmakologija i nacionalna politika lijekova te osnove zakonske regulative, praćenje potrošnje lijekova, generički, homeopatski lijekovi i lijekovi u ručnoj prodaji, npr.), a ovdje su pregledno ujedinjene i obrađene u jedinstvenom poglavlju što nadalje pridonosi vrijednosti ovog udžbenika.

Slijedi tehničko i iscrpno, ali važno poglavlje o nuspojavama i interakcijama lijekova.

Osmo poglavlje o primjeni lijekova u posebnim skupinama bolesnika također je od velike praktične koristi, a obrađene

skupine (djeca, stariji bolesnici, trudnice, dojilje i sportaši) dobro su odabrane.

U devetom poglavlju dan je kratak orijentacijski pregled toksikološke problematike s popisom i obrazloženjem osnovnih pojmova u toksikologiji, u opsegu koji poštuje namjenu ovog udžbenika.

Slijedi najopsežnije, deseto poglavlje u kojem se iznose terapijske smjernice odabranih kliničkih stanja. Poglavlje predstavlja svojevrsan zasebni priručnik za široki spektar terapeuta koji mogu naći kvalitetne i jednostavno napisane upute o racionalnoj farmakoterapiji važnih kliničkih stanja.

Jednako je poglavlje dodatna korisna osobitost ovog udžbenika gdje su navedeni najvažniji pojmovi stručne kliničkofarmakološke terminologije, što je odlična dopuna ukupnom tekstu, a ujedno brza i lako dostupna pomoć čitatelju.

Važnu vrijednost ovog udžbenika svakako predstavljaju podaci o pouzdanim izvorima informacija koje se obrađuju u tekstu, kao i elektroničke adrese tih izvora.

Drugo važno pitanje koje ovaj udžbenik potencira jest potreba daljnjeg rada na ujednačavanju stručnog, hrvatskoga farmakološkog nazivlja. Tako se u različitim poglavljima unutar udžbenika nailazi na šarolikost terminologije iako se govori o istoj stvari, što bi svakako valjalo ispraviti. Hrvatsko društvo farmakologa, svjesno tog problema, 1998. je pokrenulo inicijativu za donošenje rječnika hrvatskoga farmakološkog nazivlja. Nadam se da će ovaj udžbenik potaknuti dovršenje započetog posla.

Zaključno, smatram da ovaj udžbenik predstavlja cjeloviti tekst koji ujedinjuje sve relevantne teme u području kliničke farmakologije. Zbog jednostavnosti stila i odmjerenosti u "težini" gradiva tekst je lako čitljiv i onima koji se prvi put sreću s temama iz kliničke farmakologije.

Na temelju iznesenoga, tekst ocjenjujem kao visoko vrijedan i preporučujem ga kao sveučilišni udžbenik.

Mladen Boban

PRIKAZ KNJIGE

Željko Fučkar

Povijest urologije na Sušaku

ISBN 953-6345-25-0

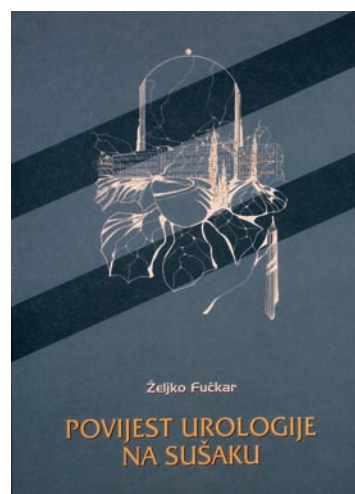
Premda koncizan i pomalo uopćen naslov eksplicitno ne nagovještuje da će u monografiji biti pretežno riječ o jednoj neosporno respektabilnoj temi iz novijeg razdoblja bogate i burne lokalne medicinske povjesnice, letimičnim pogledom na kazalo saznaje se da je djelo pisano s namjerom da prikaže razvoj, dostignuća i trenutačno stanje urologije u Rijeci, čiji se početak veže uz Banovinsku bolnicu u gradu Sušaku i nastavlja u dijelu KBC-a Rijeka na Sušaku. Krenuvši potom u prosudbu knjige, čitatelj vrlo brzo uočava da mu je na 238 stranica teksta u 19 poglavlja podastrijet opsežan, pomno prikupljen povijesno-medicinski materijal, popraćen brojnim crtežima, crno-bijelim i fotografijama u bojama te pouzdanim bibliografskim izvorima.

U PROSLOVU autor s ne malo sjete iznosi niz osobnih i profesionalnih reminiscencija te navodi razloge koji su ga motivirali i krijepili u netom završenom radu na stvaranju ove monografije. Pritom posebno zahvaljuje suradnicima i sponzorima koji su mu u tome zdušno pomogli.

Slijedi KRATKA POVIJEST SUŠAKA – korektno sročena kompilacija sa slikovitim ilustracijama i nekoliko sentimentalnih prigodnih stihova što je za ležernije koncipirane tekstove, a takvim ovaj pretendira biti, apsolutno prihvatljivo. Isto vrijedi i za iduće poglavlje POVIJESNI RAZVOJ UROLOGIJE – korektno kompilirano štivo s vrijednim kraćim biografijama i fotografijama promotora urologije u nas, a sve popraćeno relevantnim starijim i novijim referencama.

U RAZVOJU ZDRAVSTVENE SLUŽBE U SUŠAKU autor nam nizom izvrsnih citata s puno, katkad i neobično duhovitih ilustracija dočarava promotore zdravstvene službe, prve zdravstvene ustanove i kao svojevrsan raritet novinske oglašave u medicinskom ozračju.

Slijede neobično impresivna poglavlja: RAZVOJ UROLOGIJE U SUŠAKU, RAZVOJ ODJELA ZA UROLOGIJU, POVIJEST DIJALIZE, RAZVOJ TRANSPLANTACIJE BUBREGA, POVIJEST UROLOŠKOG ULTRAZVUKA, UROLOZI U DOMOVINSKOME RATU, OSNIVANJE KLINIKA ZA UROLOGIJU, PUTOVI DO KLINIKE ZA UROLOGIJU, KLINIKA ZA UROLOGIJU. Rečena poglavlja čine dvije trećine teksta. Tu su autor i suradnici "doma", neposredni su sudionici ili suradnici kreatora večine događaja, tako da se tekstu nema što zamjeriti. Lako i sa zanimanjem se čita, brojne ilustracije su izvorne i vjerodostojno nadopunjuju tekst.

Na kraju su ŽIVOTOPISI – stotinjak stranica izuzetno vrijednih biografsko-bibliografskih priloga o plejadi entuzijasta i neumornih pregalaca koji su najprije utrli, a zatim nastavili i do najviših dometa doveli sušačku urologiju. Ako ni zbog čega drugog, zbog njih je bio vrijedan ovaj autorski trud.

Ovim djelom prof. dr. Željko Fučkar zaokružio je osobni povijesno-medicinski opus posvećen dijelu medicinske znanosti i prakse sredine u kojoj je odrastao, školovao se i postigao zavidne profesionalne rezultate. Istodobno, sagledano sa šireg općekulturalnog motrišta ovo je djelo vrijedan prilog ne samo lokalnoj i usko medicinskoj već i općoj nacionalnoj historiografiji te će neosporno pobuditi pozornost šire kulturne javnosti.

Ante Škrobonja